

OPORRAK ATXAKI

OPORRAK ATXAKI

Lanez nekatu dan gorputzak atsedena eskatzen. Buruko min askoz ta zeregin arduratsuz bizi danak, bear-bearrezko dauala dirudi egun batzuetako atsedena-aldia. Leen etzan ortarako oitura jakifiñik; gaur, barriz, edozeiñek eskatzen dau soin-atsedena, egun luzeetakoa sarri. Baita ainbeste nekatu ez danak be.

Nik neuk, liburu artean neure bizia erre dodanarren, eta egokitasuna izan, ez dot ifoiz olako asmorik izan ez bete, egun bat edo bireko jostaldiren bat ezik. Lanari ekin barik egonak goibela dakarst geienbat. Olan nagoanean, barruak dei: "A ta bestea daukazuz egiteko". Eta kezka orrez bizi baiño, nik lanari ekin gurago.

Noizik bein, alan be... Eta adiskide miñen naia egiteko beti gertu, egin izan ditut ibillaldi ez laburrak, euskal-lur geiñez ia beti. Aurten, esate baterako, emona naz iru egun ezetariko lani oratu barik: opor-atxakiz atsedena gozotan. Egia, iru egunez bakar-bakarrik; baiña atsedena alai gozoa gorputzari emonez. Eta, zartzaroen beintzat, oporrak zer diran ikasiz.

Naiz-ta batzuk, lotsa galduagoak, aldia pasa, orpoak azkar, nik errazoi bat nai izaten dot etxetik alde egiteko. Iru egun oneitako ibillaldian be izan dot zergaitik urtena: lemoar senar-emazte kutun biri lagun egiñez gain, joan dan illaren 6 ta 7'an Xalbador bertsolariaren omenez Urepel'en egin ziran ospakizunetan esku artu. Etzan asmo suster bakoa: atsegin jatatz bertsoak, eta neure bizitzako unerik gozoenak bertso ta olerki artean emona naz, euskal bertso ta koplara artean ain zuzen ba.

Iraillaren seian, bada, goizeko bederatzi-bederatziatan, Gasteiz'tik Iruña'ranta giñoazan ni ta nire adiskide senar-emazteak. Zapata a zalako edo, Barazar aldean etzan oi lako eragozpenik, bide zabal, nasai, oztopo ta koska bakoa baiño; ez ainbesteko erosotasunik Araba eta napartar bitxabaletan. Noain'dik eskumera artuz, Karraskal, Tafalla ta Olite —uri baketsu ederrak— atzera itxirik, Frutos'en ezkerretik artu ta Zargatzelu'tik zear Oliba'n gagoz. Amabiak jota dagoz. Eguraldi eder, eguzkitsua.

Nik lendik be, iru bat aldiz, egona nozu toki atsegingarri onetan. Eleizaratu gara: eguerdiko Ordua errezatzen diardue emengo lekaide zistertarrak, urte gitxi barru gure Ziarrotza'ra be —batzuk beintzat— etorriko diranak. Kanta dotorez ari dira. Naikoa jente arrotz, areikaz batean, errezetan. Onein artean, or gure Gotzain-laguntzaille J. M. Uriarte ta nire lengusu markiñarrak, ezkondata Donostia'n bizi diranak, euren umetxoakaz. Oso txeratsu agurtu ditut gero. Berton bazkaldu dogu. Turista naikoa dabil.

Latz joten eguzkiak. Iru t'erdiak. Oliba'ko goi-giro gartsuari agur esanik, Zargatzelu'ra goaz akeit artzera. Ondoren, Kaseda'tik zear, Zangotza dogu aurrez aurre. Eta 8 kilometrorra Xabier, mixiolari jatorraren sendikoen gaztelu zarra: otoitz dagigu bertako eleizan, euskaldunok bat izan gaitazan, bai fedean eta bai aberrian. Erbestetar kotxez beterik dago. Zugatz ugari, orlegi; baratzak milla kolorezko loraz; txoriak kantari ta ingurua zerutar kutsuz blei-blei. Bizi-naiaren ederra!

Yesa, bere urmael luze dirdaitsuz; Leire goian adi-erazle ta sarkor. Gu zingira ertzez suge iduri doan bitxabalez bizkor; or burgi ta Erronkari'rako bidea ezkerretik. Ez dausku ardura, gau-jomuga Isaba dogun arren. Aurrera goaz eta Verdun'i bira egiñik, Antso aranerako bidean jarri gara. Errekarte, menditsu, idor, basati-basatia. Antso erritxoa, troka gaiñeko mendimagalari errime itsatsia; an bekoz beko Garde'tik datorren bide

estua. Erri polita Antso, kaleta etxe, garbi: euskal kutsua dauko, euskal abizen askorekin; jentea zapatuz ate aurretan atsedentsu.

Gu ibiltari, arkaitz-mokor ikaragarien artetik dabilen eta urez urri daan errekerari jarraituz, Belartza ta Belagua'ranta, ots, ipar-aldera. Belartza'n askari-legea dagigu, zazpirak dirala; toki atsegiña, piñu zuriz bete. Isaba'n gara, Tapia ostatuan. Bapo apaldu ta lotara, biar goizetik ibilli bearra daukagu-ta. Gauaro bigun-ozkirria. Gela txukunean, ni ta nire lagunak, Lizardi'ren "Oia" olerkia gogoratuz, loak beingoan menderatu gaitu.

* * *

Iraillaren 7. Igandea. Zortzirak eta lauretan gosaltzen gagoz. Eta luzatu bage, kotxe barrura, Urepel urrin samar daukagu-ta. Goiz-aro atsegiña; bideak ixil Isaba ta Uzta-rrotz'en; mendi-gaiñak mosutu nairik eguzkia, txori batzuk kantuz, belak, gau-erronda egin ondoren lez, lats-ondoz ego-narratz; piñu-arlo galantak alde bietatik. Lasa-gaintxoak, Itzaltzu, Otxagabia, Ezkarrotz, Jaurrieta, Abaurre-goiko ta Beko, Garaioa, Arike, Garralda, Auritz-berri, Mezkiritz eta abar atzean lagarik, Erro aranean gara. Zubiri'n eskumatik artu dogu, Iruña'rakoa ezkerrean itxiaz; Eugi erritxoa, zingira aundiz eta etxeño barri politez apain be apain...

Aurrera ta aurrera, nai leiatsu batek bultzatuta. Olan bideak gitxiago nekatzan. Esan dagidan au be: andra-gizonak (Demetri ta Libe) berebil zuzentzaille ditut biak, eta txandaka dagie lan; orain Demetri'k daroa ta ez da gogaitzen, ez eskuz ez oiñez. Inguruzoko ta makur-unez josia bidea, aretx, pago, leizar ta piñu zuri sail ikaragariz albo bietako pendizak; noizik bein etxetsetxoren bat, eta tarrantaren bat ibilli nagian; errekatxo bat eskumaz, ur gitxigaz. Kerizpe guria, egunaren aita osto artez bere erraiñu biziak balduten alegiñak alegin saiatu arren. Kotxe-barne, autu gozo jakingarria, bertsolaritza buruzkoa geienbat.

Aurrez aurre, urrun samar, mendi artean sakon zabal-une neurri bakoa. Ementxe dogu antza Urepel. Beerantza ekiñez, bordak eta etxe zuriak ainbat eta ainbat. Or, bide ertzean, dotore, eguzkita begira, baserri alaia, atarian aita-semeak atzoko lanez izketan diarduenakaz; gu itaunka: "ta... Urepek urbil al dugu?" Eta areik erantzun: "Segi beerantza, ta laister arkituko duzute". Guk barriro be: "Gu aren omenaldira goaz". Eta areik: "Bai, mendi auetan ibiltzen zitzaugun bertsolari aundi ura, artzaintzan".

Eta azkenez Urepel'en. Amaikak ogei gitxiago nire orduarian. Erri-erdira orduko bide-ertzean kotxea egokitu ta ba-goaz eleizarantz; kantuz diardue ezti baizen ozenki. Nik nezla gero esango dodala-ta, alboko illerrira okertu gara: kanposantu, Frantzia'n geienak lez, txukun-txukun jaintzia. Euskaldun familiarak ia geienak; or Xalbador'ena be, eta muru-makur, otoitz labur gartsua osotu dogu aren oroimenez, eta urepeldar guztien alderako. Mezea amaiu aurretik oindiño, eliz-ate aurre-aurrean dagoan oroigallua miretsi nai izan dogu: emen dagoz, euskera ederrez idatziak, Frantzi'ko gerra bietan (1914-18 ta azkenengoan) jausitako urepeldar gudari gazteen izenak. Samiñez irakurri ditugu.

Amaitu da meza nagusia ta nik beingoan emon dot neurea, jauretze dotore, azi ta interesgarri ontako edertasunak miretsiz. Geiago luzatu bage, frontoi aurreko plazara. Egitarauari jarraituz, asi da omenaldia: agertarazo dabe Xalbador'i eskiñitako

arri gorriak monumentu txanbelin bat, erriak jaso, ta bertatik itzaldiak eguzki galdapean; izlariak, Etxebarren andere alkatea, Kanblong Kultur Etxeko burua, Mixel Itzaina, Euskalzaileen Biltzarreko lendakaria ta Jose Mari Aranalde gipuzkoarra; gozo ta labur lau izlariak. Ondoren, dantzariak eta dultzaiña-jotzailleak.

Gero, bazkaria frontoian eta inguruko jatetxeetan. Euskaldunok oitura dogunez jan-gura ta umore onez gatz-ozpindia. Noizik bein, entzun oi ziran barne-oiu banaka batzuk barne-gozotasuna adierazo nairik. Erromeritik etxerakoan lez edo. Ederki, erriko bertsolari olerkari aundiaren omenaldia ospatzen zan, ondo egozan beraz biotz-asazkaldi orreik. Amar urte Xalbador il zala, orduan be omenaldi eguna: bazkari eder ondoren, kanpora urtenik, bere erriko, kale, etxe, eleiza, mendi, zugatz eta beste olerki-gai bizi guztiei begira, ondoezik jausi ta il zaneke egun gomutagarria. Au gogorazoz sentikorra goa zan giroa, bai eguraldia eta bai bazkaldarrena.

Milla gauza dakarsku gogora. Euskal literaturak izan dauz an inguruan be gizaseme azkar eta idazle fiñak; orrein artekoa dogu Xalbador, euskal odolaren "mintzoa" errian eta erritik kanpo zabaltzen bertsolari ibillia. Xalbador etzan —bere semeak diñosku— Urepele'ko mendi ta borda ta zelaietan artzain bizi: "bere ordurik geienak bertsolari errietan barna eman oi zitun". Eta etxean, irakurri ta idatzen: bertsolari jaioa zan baiña berezko jita orri lagundu egun eutson, irakurri ta idatziz. Or lekuko: "Odolaren mintzoa". Ferdinand Aire'k berton abesten dauz erria, bakea, justizia, maitasuna, Jainkoa, euskera, gure gizonak, gure bertsolariak: "Irriaren giltza" diñotso Mattin'.

* * *

Bazkal osteko bertso ekiñaldia, oso atsegiña izan jakun. Janaldia amaitu-ala, mai ta jarlekuak arat-onat erabilli ta egokiturik, erriko frontoi zabala jentez bete-bete egin zan. Ni neure barruan pentsalari, onela esanik: "Jente guzti au, zek deituta ete datorkigu?" Xalbador'en olerki-arnasak eraginda? Bertsozaletasunak aratu ete? Bion zirikadea genduan, ziur asko. Dana dala, Jesus eta amen baten inguru guztiak ornidu jakuzan jentez, eta geienak ziran gazteak. Iragarria zanez, arratsaldeko lau ta erdiak ziran aparau egiñik. Eta or oltza gaiñean bertsolari mordo; zazpi guztiz Mixel Itzaina'ren zuzendaritzapean: *Lizazo*, euskal erriko txapelduna; *Lopategi*, Anoeta'ko saioan bigarren geratu zana; *Sarasua*, au be finalista; *Arantza Loidi*, 19 urteko neska bertsolaria; *Xanpun*, *Ezkonda* ta *Mixel Xalbador*, omen-duaren seme bertsolaria, irurok ondo ezagunak. Seireun entzule ei giñan aurrean; nik uste geiago giñala. Baiña bego.

Asteko, saioa asteko, aurre-gertakari barri bat, txalogarria bene-benetan: Donibane Garazi'ko ikastolan bertsolaritza ikasten diarduen sei neskato-mutiko aurreratu dira bakotzak bere estrofa mikrofonu aurrean abesturik. Gaztetxoan poza ta ikus-entzuleen esku-zarta samur beroak! Irakatsi ona antzeko ekiñaldi batzuen asierarako be.

Ondoren, or esandako sei bertsolariak. Eta une onetan niri buruak emon oraintxe irakurri dodan au: "Iparraldean ez da bertso saiorik egiten hegoaldeko bertsolariarik gabe, gauza bera erran ote daiteke hegoaldeaz? Gure euskara ez dela ulertzen hor? Guk zurea bezala, entzutearen bortxaz ikasten dugu eta hola egiten Euskadi batua". Zentzun aundiko egia. Ango ta

emengo izketa ez dala ulertzen eta abar, zentzun bako atxakiak dituzu: Xalbador'i eskeiñitako omen-egunean iñor be etzan gelditu bata besteari ezer ulertu barik, bertsolarien ekiñaldian batez be.

Itzaina'k egin eban gai-jartzaille, egoki ta seriocki. Onetan, diferentzi onez oartu nintzan ni: emen Eleizea ta eliz-gizonak beztuteko gaiak eurrez izan oi dira, naiz-ta gaur ori be modatik joana izan; an ez, ez eben olakorik aitatu. Ba-ditugu beste gauza asko, sorgiñak ziñez, jenteari biotz azpian kili-kili eragin oi dau-tsenak. Bertso-jartzaillea zurra ta jakina ta benetako euskalduna bada orretan, zorrotz jalgiko da bertsolariaren irudimen-frutua.

Gaur-egunean, eguneroko, aldizkari, telebista ta irrati dirala bide, jenteak munduko albista ta barri guztiak batzen ditu. Onako zer asko astindu zan saio aretan. Xanpun, esaterako, Reagan genduan eta Gaddafi Lizaso, eta bertsolari bi onein esan zorrotzak bizi-bizi txalotu zituan erriak. Ezponda, Miarritz'eko eleiz atean eskale Lopategi, Gorrotxategi oporretan; ez zituan txalo makalak bereganatu Arantza'k, Ezponda ta Gorrotxategirekin egindako jardunaldian. Sarasua ta Mixel Xalbador, bardintsu. Azken onek, amaitzeko, bere aitari eskeiñi eutsozan bertso samur, sakon, sentikorrak.

Labur: jaialdi eder-ederra. Jentea pozik. Kostata urten genduan frontoitik. Oni zorion, ari agur, besteari eskua luzatu... Emen agurtu genduzan, bigarrenez, Itzaina, Aranalde, Etxenike, J. Legarreta, Xalbador semea, Aita Zabala, bertsolariak... Egia esan, Bizkaititik eta Gipuzkoa'tik etzan jente asko. Zelan dakizu? Kotxeen matrikulak ez dabe ziririk sartzen. Napartarrak, naikoa. Eta bertakoak aunitz! Eta jente gaztea, aunitz, aunitz! txetasun eta zertzelada au be bitxia gaurko: senar-emazte asko ziran gure inguruan, euren iru umetxo ezker-eskuma ebezala, bertsolariak zoli entzuten.

Guk, zazpirak jota, Urepele'ri agur ezta esanik, Aldude, Baigorri, Banka, Bidarra'tik zear Donibane Garazi'rako bidea artu genduan. Gautu orduko Luzaide'n adiskide batzuk ikusi bear genduzan, emen apaldu ta lo egiñik. Goiz-alderantz, mendi arte oneitako pendiz eta arkaitz-artean —beñolako euskaldunak emetik frantses gudaroztea igarotetan lez— sekulako arrabotsa sortu ta erabilli eben trumoiak eta euri-jasak. Astelean, bederatzia ziran, urreko mojatxoak "Gure Aita"-ren eresi-doiñu gozoa gure arrotzetxeraiño bialtzen ebenean.

* * *

Opor-aldiari berea emoteko, egun bat falta jakun. Beraz, Ipar-euskal lurretara. Amarrak zirala, Luzaide ta Arnegi atzera itziz, Garazi'n gagoz. Emen azoka beti astelenez; baita gaur be, jakiña. Mila gauza daukaguz salgai, maitxoetan eta toldepetan polito ta dotore jarrita. Jenterik bada, ara ta ona, bide ta kale-ertzez; emen inguruetakoa baserritarrak dira geienak. Asko ta asko euskeraz mintzatzen dira; gu onei zirika, zelako euskereai daben jakin nairik. Barrero diñot, euskera pizkat dakianarentzat ez dago uste dan beste diferentzi. Jar bei bakotzak ardura apur bat euskera irakurri ta ikasiz.

Ederra dozu ipar euskal erria. Gu, Larzabal'dik, Maule eskumara lagaz, Donapalau uri politetik zear, Bidatxe-tik Beskoitze'ra goaz bazkaltzera, ondoren Beloke'n Iratzeder ikusteko. Ori egiñik, Baiona, Miarritz, Ondarribi'tik, etxera.

Aita ONAINDIA

